

Psikolojik Otopsi ve Kadın Cinayetleri Açısından Tartışılması

Psychological Autopsy and It's Discussion In Terms of Femicide

Esra GÜRGEZOĞLU YAPAR 

Uzm. Adli Psk. Türk Silahlı Kuvvetleri, İstanbul, Türkiye

Özet

Psikolojik Otopsi genel anlamda ölüm sonrası gerçekleştirilen bir ruhsal araştırma uygulamasıdır. Çoğunlukla intihar kavramıyla beraber anılan psikolojik otopsinin, şüpheli ölüm sonrasında da uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı Türkiye'de önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkan kadın ölümleri ve kadın cinayetlerinin araştırılmasında psikolojik otopsinin kullanılmasının katkısını tartışmak ve yaygın olarak kullanılmayan psikolojik otopsi yöntemini tanıtarak alandaki katkılarına dikkat çekmektir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle kadın cinayetleri ve psikolojik otopsi kavramları tanımlayıcı olarak ele alınacak, devamında intihar, şüpheli ölüm ve kadın cinayetleri olgularına psikolojik otopsi perspektifiyle yaklaşılmasının katkıları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Otopsi, Kadın Cinayetleri, Şüpheli Ölüm, İntihar.

PSYCHOLOGICAL AUTOPSY AND IT'S DISCUSSION IN TERMS OF FEMICIDE

Abstract

Psychological autopsy is a psychological research application carried out after death in general. Psychological autopsy, which is mostly associated with the concept of suicide, is also encountered in applications after suspicious deaths. In this context, the aim of the research is to discuss the contribution of psychological autopsy in the investigation of women's deaths and women's murders, which is an important problem area in Turkey, and to introduce the psychological autopsy method, which is not widely used, and to draw attention to its contributions to the field. In line with this aim, firstly, women's murders and psychological autopsy concepts will be discussed descriptively, and then the contributions of approaching suicide, suspicious deaths, and women's murders cases from a psychological autopsy perspective will be discussed.

Keywords: Psychological Autopsy, Femicide, Equivocal Death, Suicide.

Atıf için (how to cite): Gürgezoğlu Yapar E. (2023). Psikolojik Otopsi Ve Kadın Cinayetleri Açısından Tartışılması Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi 2023; 3(1), 164-177

DOI: 10.58620/fbujoss.1290386

1. Giriş

Psikolojik Otopsi, ilk olarak 1950'lerin Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmaya başlayan, bununla birlikte Türkiye'de yaygın bir kullanımı olmayan, ölüm sonrası ruhsal araştırma tekniğidir. Genel anlamda, intihar ve şüpheli ölüm olguları sonrasında ölüm nedenini, ölüm şeklini belirlemek amacıyla ikincil ve üçüncül kaynaklardan faydalanılarak gerçekleştirilen bir ruhsal inceleme ve değerlendirmedir.

Türkiye'deki psikolojik otopsi çalışmalarına baktığımızda hem sahada hem de akademik boyutta sayılarının yetersiz olduğu söylenebilir. Alanyazın incelemelerinde psikolojik otopsinin intihar vakaları üzerinden olgu sunumu şeklinde ele alındığını görmekteyiz. Bununla birlikte dünya literatürünü incelediğimizde şüpheli ölüm vakalarında da psikolojik otopside faydalandıkları görülmektedir. Ülkemizde önemli bir problem haline gelen kadın cinayetlerinin de psikolojik otopsi açısından ele alınması değerli olacaktır. Çünkü kadın cinayetlerini incelediğimizde, şüpheli kadın ölümlerinin ön plana çıktığı, birçok olgu intihar ve cinayet şüphesi arasında kaldığı görülmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı Türkiye'de sık olarak kullanılmayan psikolojik otopsi yönteminin tüm boyutlarıyla ele alınarak daha anlaşılır hale gelmesine katkı sağlamak ve şüpheli kadın ölümleri ve kadın cinayetlerindeki kullanımının getireceği katkıları tartışmaktır. Çalışmada öncelikle kadın cinayetleri ve psikolojik otopsi kavramları epidemiyolojik olarak ele alınacak, sonrasında ise psikolojik otopsinin kadın cinayetlerine katkısı tartışılacaktır.

2. Kadın Cinayetleri ve Türkiye

Kadınların sırf kadın olmalarından dolayı öldürülmeleri "kadın cinayeti" olarak tanımlamaktadır (WHO, 2012). Genel olarak kadın cinayetleri için kabul görmüş bu tanımlama kullanılsa da literatürde bu tanımlamanın kapsamının genişletilerek kadının ölümüyle sonuçlanan her türlü eylemin kadın cinayeti olarak değerlendirildiği tanımlamalara da rastlanmaktadır (Taştan ve Küçüker Yıldız, 2018).

Dünya Sağlık Örgütü, kadın cinayetlerinin bazı noktalar açısından diğer cinayetlerden farklılaştığını belirtmektedir. Diğer cinayetlere kıyasla kadın cinayetlerinin faillerinin genellikle eşler ya da eski eşler olduğu, cinayet öncesi ev içi tehdit, taciz ve yıldırımların varlığı, cinsel şiddet ve kadınların daha az güce ya da maddi kaynağa sahip olduğu öne çıkan farklılıklar arasında yer almaktadır.

Türkiye özelinde maalesef kadın cinayetlerine dair resmi veriler paylaşılmamaktadır. Ancak Taştan ve Küçüker Yıldız'ın (2018) çalışmasında 2016, 2017 ve 2018 yıllarında polis ve jandarma kayıtlarına geçen 932 kadın cinayeti analiz edilmiştir. Bu cinayetlerin arasında tekrarlayan şiddetin tespit edildiği 196 olgunun 167'sinde tedbir kararı alınmıştır. Ayrıca ölen kadınların bazılarının, haklarındaki tedbir kararı devam ederken öldürüldüğü tespit edilmiştir.

"Kadın Cinayetlerini Durduracağız" platformu aylık ve yıllık periyotlarla meydana gelen kadın cinayetlerini derleyerek yayınlamaktadır. Paylaştıkları verilere göre 2019 yılında 474, 2020 yılında 300, 2021 yılında 280 ve 2022 yılında ise 334 kadın cinayeti işlenmiştir. Paylaşılan bu verileri incelediğimizde 2019 yılında 115 olgu, 2020 yılında 171 olgu, 2021 yılında 217 ve 2022 yılında 245 olgu şüpheli ölüm olarak kayıtlara geçmiştir. Bununla birlikte 2019 yılında 152, 2020 yılında 23, 2021 yılında 11 ve 2022 yılında ise 13 kadın cinayetinin faili belirlenememiş ve kayıtlara faili meçhul olarak

geçmiştir. Aynı şekilde 2019 yılında 218, 2020 yılında 183, 2021 yılında 182 ve 2022 yılında 180 olguda kadınların neden öldürüldüğü belirlenememiştir.

3. Psikolojik Otopsi Yöntemi

Saxena ve Saini (2017) psikolojik otopsinin ölüm soruşturmalarını desteklemek ve olgu çözümünü kolaylaştırmak için kullanıldığını belirtmektedir. İntihar, cinayet veya kazara ölüm şeklini belirlemeye yardımcı olmak için bir kişinin koşullarının ve ölümüne yol açan zamanda psikolojik durumunun yeniden yapılandırıldığı bir psikolojik araştırma süreci olarak tanımlarlar. Psikolojik otopsi, ölen kişinin niyetine dair kanıtın belirsiz olduğu olgularda son derece yararlıdır. Bu süreç kişilik özelliklerinin, ruh halinin ve ölüme yol açan diğer koşulların bütüncül bir resmini oluşturmak için tıbbi ve polis raporlarının, fotoğraflarının, çizimlerinin ve kayıtlarının gözden geçirilmesini; tanıklar ve ölen kişiyi tanıyanlarla görüşmeyi; ölümün gerçekleştiği yeri ziyaret etmeyi; kişilik teorisi, intihar ve psikoloji bilgilerinin genel olarak kullanılmasını içerir.

Psikolojik otopsiyi gerçekleştiren araştırmacılar multidisipliner bir çalışma yürüterek psikoloji, biyoloji, sosyoloji, antropoloji ve epidemiyoloji gibi birçok disiplinden faydalanırlar. Psikolojik otopsi, kendi bulduğu ek kaynak ve yöntemlerden faydalanarak, kolluk kuvvetlerinin araştırmalarına tamamlayıcı bir bakış açısı sunar (Caulkins, 2019).

Canter'e (2000) göre ise psikolojik otopsi, kısmen yapılandırılmış bir tekniktir. Bu tekniği kullanırken ruh sağlığı çalışanları kişinin ölümü öncesindeki duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışırken aynı zamanda kişinin kendi ölümüne katkısı olup olmadığına, varsa bunun nasıl gerçekleştirildiğine dair öngörülerde bulunurlar. Şüpheli ölüm soruşturmalarına katkısı, ölen hakkında bir görüş oluştururken dikkate alınması gereken hususları göstermek için organize bir çerçevenin geliştirilmesi olarak görülebilir.

Psikolojik otopsi Türkiye'de nadir yapılan araştırma ve uygulama çalışmalarında şüpheli ölüm olgularından ziyade, genel anlamda, intihar olgularının araştırılmasında ve intihar risk faktörlerinin belirlenmesinde kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu perspektifte Çetinkaya Büyükbodur (2019), psikolojik otopsinin, tamamlanmış intihar olgularının adli kayıtlar, sağlık bilgileri, bireyin yakın çevresinde yer alan (aile, arkadaş) bireylerle görüşme sonucunda elde edilen bilgiler, otopsi bilgileri ve diğer sağlık kayıtlarından elde edilen bilgilerin birleştirilerek değerlendirilmesini içerdiğini belirtmektedir. Tamamlanmış intihar olguları ekolojik perspektif ile incelenmekte ve bireyin geçmiş yaşantısına odaklanılmaktadır.

3.1. Psikolojik Otopsi Yönteminin Uygulama Alanları ve Uygulama Süreci

Saxena ve Saini (2017) psikolojik otopsinin, şüpheli ölüm ve intihar araştırması dışında ceza davalarında, sigorta tazminatlarında, malpraktis davalarında, işçi ölümlerinde ve ürün sorumluluk davalarında (ölen kişinin kullandığı bir ürünün intihara sebep verebileceği iddiaları) önemli katkıları olduğunu belirtmektedir.

1976'da Shneidman'ın psikolojik otopsi uygulamalarında kullanılmak üzere oluşturduğu 16 maddelik bir kontrol listesi mevcuttur. Bu liste tıbbi olgu öyküsü alımlarına benzese de en önemli farkı ölen kişinin bireysel özelliklerine odaklanmış olmasıdır. Yani ölen kişinin duygu ve düşünce süreçleri,

eylemleri, stres karşısında gösterdiği tepkileri ve sosyal ilişkileri üzerine odaklanmaktadır. Shneidman'dan sonra 1987 yılında Ebert tarafından psikolojik otopsi için bir kılavuz oluşturulmuştur. Ebert'in oluşturduğu kılavuz psikolojik otopsinin sistematik hale gelmesi ve bir standarda oturması açısından en kapsamlı çalışmadır (Canter, 2000). Günümüzde ise teknolojik araçların hayatımızda kapladığı alanı göz önünde bulundurursak; Shneidman'ın kontrol listesinde belirttiklerinin haricinde sosyal medya hesapları gibi teknolojik araçların kullanımı da diğer bir odaklanılacak nokta olmalıdır (Kale, Demirbaş ve Hancı, 2023:2336).

İntihar dışında da birçok durum ölüm sonrası zihinsel muayeneleri gerektirebilir. Medeni hukuk davalarında, ölen kişinin mülküne veya hayatta kalan alıcılara fayda sağlanıp sağlanmayacağına dair bir soruşturma başlatıldığında genellikle psikolojik otopsi istenir. Ceza davalarında sanığın suçunu ispat etmek amacıyla ölen kişinin ruhsal durumunu değerlendirmek için psikolojik otopsi kullanılmıştır. İntihardan şüphelenilen zamanlarda, aileler ölüm muayenesi başlatmak için bir adli tıp görevlisi veya soruşturma görevlisi isteyebilir. Polis bazen, bir intiharın cinayet olup olmadığına karar vermek için psikolojik otopsi isteyebilir (Saxena ve Saini, 2017).

Hangi metodoloji seçilirse seçilsin, her olgudan sonra gerçekleştirilen psikolojik otopsi ölen kişiye dair tüm bilgilerin toplanmasını ve araştırılmasını içerir. Sürecin işleyişine dair genel çerçeve aynı olsa da psikolojik otopsi uygulayıcılarının çalışmayı nasıl sürdürdükleri değişebilmektedir. Saxena ve Saini (2017) psikolojik otopsi uygulayıcısı bir psikoloğun öncelikli olarak suç mahalindeki bilgilerle araştırmaya başlaması gerektiğini söyler. Suç mahaline ait bu bilgiler en kapsamlı şekilde polis raporlarından elde edilebilir. Suç mahallinde toplanan fotoğraf ve kanıtlarla bir suç mahalli analizi yapılmalıdır. Suç mahallinin kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması psikolojik otopside çok yararlı olabilir. Sonrasında tıbbi otopsi ve toksikoloji raporlarının incelenmesi kişinin ölüm anındaki durumu ile ilgili bilgi verebilir. Psikolojik otopside ölen kişi olmadığı için süreç içinde tamamen üçüncü şahıs ya da yardımcı bilgi kaynakları kullanılmaktadır. Bu kaynaklar, ölen kişinin hayatına ait her türlü kayıtları (e-postalar, bilgisayar hareketleri, cep telefonu kayıtları, iş ya da öğrencilik kayıtları, ses veya video kayıtları, banka hesapları) ve ölen kişinin çevresiyle yapılan görüşmelerden alınan bilgileri içerir. Ayrıca varsa ölümden önce kişinin temas halinde olduğu ruh sağlığı uzmanlarıyla yapılan görüşmelerden toplanan bilgiler de bu kaynaklara veri oluşturur (Saxena ve Saini, 2017).

Saxena ve Saini'ye (2017) göre bilgi toplamak için görüşmeler ve yardımcı kayıtların gözden geçirilmesini içeren iki önemli veri kaynağı vardır:

- Görüşmeler: Genel olarak, mağdurla yakın kişisel ilişkisi olan kişilerle (ebeveynler, eşler, kardeşler, ergen çocuklar ve arkadaşlar) görüşmeler yapılır. Ancak katılımcıların mutlaka bir akraba olması söz konusu değildir. Görüşmeleri yapmanın temel amacı, kişilik, davranış kalıpları (strese tepki, uyum sağlama, alışkanlıklarda ani değişiklikler veya ölümden hemen önce rutin), aile faktörleri (ailede intihar davranışı, ailede ruhsal bozukluk öyküsü), alkol ve uyuşturucu kötüye kullanım geçmişi, olumsuz yaşam olayları, geçmiş intihar girişimlerindeki niyetler hakkında bilgi edinmektir. Aile üyelerinin ve yakın arkadaşların suçluluk, öfke veya utanç duygularına sahip olabileceği ve bunun yanlı raporlamaya neden olabileceği unutulmamalıdır. Genellikle

görüşmeci, katılımcının kendi bilgi ve / veya duygularını kullanarak tam ve anlamlı bir cevap vermesini teşvik eden açık uçlu soru sorar. Bu kişiler merhumla alakalı en çok bilgiye sahip kişilerdir ve ölümünden kısa bir süre önce meydana gelen olay ve koşullara ilişkin belirli algı ve kronolojik koşullar hakkında bilgi verebilirler. Saxena ve Saini'ye (2017) göre psikolojik otopsi yönteminde etik, en önemli ve hassas konudur. Etik düşünce, psikolojik otopsiyi yönlendirirken genellikle mağduru tanıdıkları üzerindeki duygusal talepler ve rahatsızlıklar ile ilgilendirir. Katılımcıların görüşmeler hakkında mutlaka bilgilendirilmelerini, katılım için onaylarının alınmasını ve sürecin herhangi bir zamanında reddetme haklarının olmasını içerir.

- Yardımcı Kayıtlar: Olgunun niteliğine ve ilgili konuya bağlı olarak, şunları içerir: Sosyo-ekonomik faktörler (ölüm anında eğitim, sosyal statü, istihdam geçmişi ve mesleki statü), alkol ve uyuşturucu kullanımı, tıbbi durum ve tarihçe, zihinsel durum ve tarihçesi, fiziksel ve psikolojik stres faktörleri, kişilerarası ilişkilerin kalitesi (davranışsal, sözlü ve yazılı iletişim), yasal kayıtlar ve tarihçe.

Caulkins (2019) ise psikolojik otopsi uygulamalarında ölüme dair ayrıntılar mevcut olsa da, bu ayrıntıları yok sayarak ölüm tarzının belirsiz olduğu varsayımından yola çıkarak çalışmaya başladığını belirtir. Soruşturmanın ne kadar süreceğinin ya da derinleşeceğinin belirsiz olduğunu, bu durumun olguya göre değişebileceğini ileri sürer. Caulkins'in uygulamasında 3 alt alan mevcuttur:

- Tarihsel inceleme: Mevcut tıbbi ve zihinsel sağlık kayıtlarını, polis ve tıbbi muayeneye ilişkin hekim raporlarını, mağduru kişisel eşyalarını ve yaşam alanlarını, ölen kişinin tarayıcı ve sosyal ağ geçmişlerini içeren internet varlığını inceler. Ayrıca ölen kişi tarafından kullanılan cihazların resmi adli analizi de bu incelemeye dahil olabilir. Caulkins bu süreçte ölen kişiyle alakalı bolca not aldığını da belirtir.
- Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler: Caulkins'e göre psikolojik otopsinin diğer çok önemli bir kısmıdır. Görüşmeler, ölen kişinin hayatı hakkında fikir verebilecek çok çeşitli insanlarla yapılır. Caulkins burada bir görüşmenin ölen kişinin yakınında olan herkesle yapılabileceğini belirtse de; aile üyeleri, yakın arkadaşlar ve iş arkadaşlarıyla yapılan görüşmelerin en verimli görüşmeler olduğunu söyler. Görüşme sırasında ve sonrasında, aynı olgu hakkında mülakat yaptığı kişiler arasında bile, mülakatı gerçekleştiren kişinin ve ailenin / arkadaşının kimliklerini korumak için önemli önlemler aldığını ve görüşmelerinin genellikle 90 dakika sürdüğünü belirtir. Görüşmeleri kaydeder ve yazıyı döker. Tabi ki profesyonel olarak çalışmasının önemli bir koşulu olarak da yine kimlik bilgileri korunarak davayı araştırma ve eğitim amaçlı kullanımına dair görüşülen yakınların izin vermesini gösterir.
- Analiz: Caulkins, Soruşturma tamamlandığında, görüşmelerin tüm notlarını, kayıtlarını ve transkriptlerini kullandığı Atlas.ti yazılımına yüklediğini ve analiz çalışmasını başlattığını belirtir. Tematik kodlama ve analiz sonrası kapsamlı bir literatür araştırmasını ve tüm iddiaları kapsayan 40 sayfalık bir rapor hazırlar. Ayrıca bu süreçte antropoloji disiplininin de faydalanarak akrabalık şeması hazırlar. Şemada

kişilerin herhangi psikolojik ya da zihinsel bir rahatsızlıklarının olup olmadığı, varsa hangi rahatsızlığın olduğu belirtilir. Son olarak da rapor tamamlandığında, görevli kişilerle görüşür ve sonuçlarını beraber gözden geçirirler.

Psikolojik otopsi çalışmaları belirli etik sorunları ortaya çıkarmaktadır. Yaslı akrabalara ve intihar nedeniyle ölenlerin arkadaşlarına yaklaşırken özel dikkat gereklidir (Chachamovich vd, 2013). Süreç içerisinde aile bireylerinin olumsuz tepkiler göstermesi nadir de olsa yaşanabilmektedir. Bu noktada psikolojik otopsi araştırmacısının hazırlıklı olması sürecin yönetilmesinde önemli ve bu olumsuz tepkileri hafifletici bir etkidir. Bu hazırlık, görüşülen kişinin iyi araştırılmış ve analiz edilmiş olmasını dolayısıyla kişi artan stres durumu yaşadığında, verebileceği tepkilerin tanınmasını ve öngörülebilmesini içerir (Caulkins, 2019).

Brent (1989) ise psikolojik otopsi tekniğinin kullanımı esnasında dikkat edilmesi gereken 6 temel metodolojik nokta olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi katılımcı seçimidir. Psikolojik otopsi görüşmeleri için öncelikli olarak eşler ve birinci derece akrabalar tercih edilir. Ancak ergen intiharlarında yapılan akran ve öğretmen görüşmeleri de özellikle intiharı önleyici tedbirlere son derece önemli katkılar sağlamaktadır. İkincisi, katılımcılara yaklaşım tarzıdır. Katılımcıların hasta olmadığı unutulmamalı ve yarı yapılandırılmış araçlar kullanılsa da ailenin liderliği takip edilmelidir. Suçluluk yaratan herhangi bir yaklaşımdan kaçınılmalı ve yargılayıcı olunmamalıdır. Katılımcılara yanlış bir güvence verilmemeli veya kabalık edilmemelidir. Son olarak görüşmenin süresi konusunda esnek olunmalıdır (akt. Brent, 1989; Shafii vd,1984). Üçüncüsü, intihar ve psikolojik otopsi görüşmeleri arasındaki sürenin elde edilen bilgilerin kalitesi üzerindeki etkisidir. Yani intihar olayıyla görüşmeler arasındaki süre önem arz etmektedir. Yas tutma sürecinin akut aşaması sırasında, uzun bir görüşme protokolünün tamamlanması talebi duyarsızlık görünebilir ve belki de verimsiz olabilir. Bununla birlikte, ölüm ile görüşme arasında çok fazla zaman geçmesi de olayların hatırlanmasında yanlış ya da yanlış bellek sorunu yaratabilir. Aynı zamanda ailenin böyle bir görüşmeyi tamamlama motivasyonu da artık uygun olmayabilir. Bu nedenle ölümden sonraki 2. ile 6. Ay arasındaki görüşmelerin ideal olduğu düşünülmektedir (Brent, 1989).

Bununla birlikte ailenin intihar ile ölen kişinin önemli kişisel olayları ile ilgili bilgi sahibi olmamasından ya da aile içi taciz, ensest, töre vb. gibi nedenlerden dolayı bilinçli bir şekilde eksik bildirimde bulunmaları da olasıdır. Bazı durumlarda, bilgi verenlerin intihara karşı kişisel psikolojik tepkileri, aşırı bildirim olaylarına da yol açabilir (Kale, Demirbaş ve Hancı, 2023:2338).

Brent'in (1989) psikolojik otopsi tekniğinin kullanımı esnasında işaret ettiği diğer metodolojik noktalar ise; elde edilen çeşitli veri kaynaklarının birleştirilmesi kontrol grubu seçimi (intihar girişimcisi ve tamamlayıcısı) ve değerlendirme araçlarının seçimidir.

Chachamovich ve arkadaşları (2013) psikolojik otopsi görüşmeleri ile araştırılan intiharla ilişkili faktörleri şu şekilde sıralarlar:

- Ölüm koşulları (yöntem, motivasyon, alkol / uyuşturucu zehirlenmesi)
- Aile intihar davranışı ve / veya psikopatoloji öyküsü
- Çocukluk ve ergenlik deneyimleri

- Kişilerarası ilişki: ebeveynler, kardeşler, partner, çocuklar, arkadaşlar
- Sosyal destek ve tecrit
- Konut / Yaşadığı yer
- Hukuki sorunlar
- Dürtüsel-saldırgan davranışlar
- Psikiyatrik öykü ve güncel teşhisler
- Kişilik bozuklukları ve özellikleri

Psikolojik otopsilerde yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde açık uçlu sorular, standart bilgi toplama araçlarıyla birleştirilmiştir. Açık uçlu sorular kişinin yaşam süreci, çocukluk çağı ve ebeveyn ilişkileri hakkında bilgi toplamak için uygundur. Standartlaştırılmış araçlar psikiyatrik bozukluklar, dürtüsellik, saldırganlık, çocukluk istismarı ve kişilik özellikleri hakkında bilgi toplayabilir. Psikolojik otopsi görüşmeleri için kullanılacak araç her çalışmanın kendi amacına bağlıdır (Werlang ve Botega, 2003).

Psikolojik otopsiler yoluyla elde edilen verilerin biyokimyasal, toksikolojik ve epidemiyolojik yaklaşımlarla elde edilen verilerle entegrasyonu, intihar anlayışımızı derinleştirecektir. Dikkatli psikolojik otopsi çalışmalarının başarılı bir şekilde tamamlanması, araştırmacıların intihar tamamlayıcılarına benzeyen hastaları yoğun bir şekilde incelemelerini ve böylece intihar araştırmasında bu önemli ilk adımın doğal sınırlarını aşmalarını sağlamalıdır (Brent, 1989).

Belirttiğimiz gibi psikolojik otopsi sürecinin temel çerçevesi değişmese de uygulayıcıların çalışmalarına nasıl devam ettikleri farklılık gösterebilir. Bununla ilgili benzer araştırma örüntüsüne sahip, ancak uygulamada ufak farklılıkları olan iki ayrı araştırmadan örnek vermek, konuya ışık tutmak açısından yerinde olacaktır.

Chachamovich ve arkadaşları (2013) Kanada'nın kuzey bölgesi olan Nunavut'ta intihar üzerine yapılan ilk psikolojik otopsi çalışmasını yürütmüşlerdir. Çalışmanın örneklemini 01.01.2003 ile 31.12.2006 tarihleri arasında Nunavut'ta gerçekleşen 120 tamamlanmış intihar olgusu oluşturmuştur. Kontrol grubu olarak da örnekleme yaş, cinsiyet ve ırk özellikleri açısından eşleşen 120 intihar girişimi olgusu seçilmiştir. Psikolojik otopsi sürecinde, tamamlanmış intihar olgularının yakınlarıyla görüşmeler yapılmıştır. İntihar girişiminde bulunmuş ancak hayatta olan kontrol gruplarındakilerle etik nedenlerden dolayı ilk temasa geçilmiş, ancak kendileriyle görüşme gerçekleştirilmemiştir. Sadece çalışmanın başlangıcında, ilk temasa geçildiğinde, kendi tıbbi kayıtlarının gözden geçirilmesine dair onayları alınmış ve araştırmacıların kendileriyle bağlantılı hangi katılımcılarla görüşmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Chachamovich ve arkadaşlarının çalışmasına benzer bir şekilde, kontrol gurubu kullanarak Portzky ve arkadaşları (2008) tarafından da farklı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada 19 tamamlanmış intihar olgusu ve bu olgularla cinsiyet, yaş ve zaman açısından eşleşen intihar girişiminde bulunan ya da bu düşünceyle psikiyatri merkezine yatırılan 19 kontrol olgusu belirlenmiştir. Tamamlanmış intihar

olgularının yakınlarıyla ve kontrol grubunun kendisiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Portzky ve arkadaşları, Chachamovich ve arkadaşlarının çalışmasının aksine kontrol grubu ile görüşme yapmayı tercih etmişlerdir. Görüldüğü gibi her iki çalışmada da aynı teknik (yarı yapılandırılmış görüşme) kullanılmış olsa da uygulamada farklılıklar oluşmuştur.

3.2. Psikolojik Otopsi Yöntemi ile Hedeflenenler

Caulkins (2019) psikolojik otopsinin dört ana hedefi olduğu belirtir. Bunlardan ilki ölüme dair koşullara içgörü sağlamaktır. Bu içgörü, ölen kişinin yakınları açısından önemlidir, çünkü onların yas sürecine katkıda bulunulur. İkinci hedef, ölüm şeklini belirlemek olmalıdır. Üçüncü hedef daha çok intiharla ilgili olarak anlamlandırma sürecini desteklemek için araştırma yapmaktır. Son hedef intihar olgularının önüne geçebilmek için önleme çalışmalarını geliştirmektir. Psikolojik otopsinin, bu belirtilen hedefler dahilinde fayda sağladığını belirtmek gerekir.

Saxena ve Saini (2017) ise psikolojik otopsinin farklı hedefleri olduğunu belirtir. Temel hedef ölüm sebebini belirlemektir. Ölüm sebebi ölümün şekline farklıdır. Ölümün şekli, birisinin nasıl öldüğüdür (yani kafa travması, ateşli silah yaralanması, kalp krizi veya boğulma vb.). Ölüm sebebi, ölümün doğal nedenler, kaza, intihardan ya da cinayetten mi kaynaklandığını bulmaktır. Bir sonraki belirlenecek şey ölen kişinin neden o tarih ve saatte öldüğü yerde olduğunun saptanmasıdır. Yani, ölen kişi yanlış zamanda yanlış yerde mi bulunuyordu, bu tarih sevilen birinin ölümünün yıldönümü mü, ölen kişi düzenli rutinin bir parçası mı gibi sorulara cevap aranır. Üçüncü hedef ölüm motivasyonunun kasıtlı, alt kasıtlı (eylem zarar vermek içindir, ama öldürmek için değildir) ve kasıtsız (bir kaza) olduğunun araştırılmasıdır. Saxena ve Sanini'ye (2017) göre psikolojik otopsinin son amacı, ölen kişilerin hayatta kalan yakınlarına ölüme dair gerçeklerin ne olduğunu anlamalarına ve hayatlarına devam etmelerine destek olmaktır.

Psikolojik otopsinin en çok kullanıldığı alan olan intihar soruşturmaları açısından da önemli hedefleri bulunmaktadır. Başta bu araştırmalara katkı sağlamak psikolojik otopsinin hedefleri arasındadır. Çalışmalar sonucunda elde edilen demografik bilgilerle beraber intihar risk faktörlerine dair yeni bilgiler edinmek ve intihara yönelik önlemlerin alınmasına katkı sağlamak psikolojik otopsinin önemli hedeflerindedir (Şahin ve Ceylan, 2017; Ak, Özmenler, Özşahin, 2009).

3.3. Psikolojik Otopsi Yönteminin Sınırlılıkları

Psikolojik otopsi uygulamalarında psikolojik değerlendirmeleri etkileyen bazı sınırlılıklar mevcuttur. Canter'e göre (2000), ölen kişiyle alakalı görüşülen katılımcının tepkilerini ölçmek için standart bir değerlendirmenin olmaması bu sınırlılıkların başında gelmektedir. Aynı zamanda görüşmelerin geçmişe dönük yapılıyor olması da bazı hafıza sorunları nedeniyle sınırlılık oluşturabilir. Bu noktada psikolojik otopsinin hatırlama yanlılığıyla da ilişki olduğunu belirtmek gerekir. Yani kişiler genel anlamda olumlu nitelikteki hatıraları daha çok anımsama ve olumsuz hatıraları göz ardı etme eğiliminde olabilirler. Bununla birlikte görüşme yapılan kişinin ölüm sonrasındaki psikolojik ve zihinsel durumu bazı bilgileri subjektif olarak aktarmasına sebep olabilir. Ayrıca görüşme yapılan kişinin bazı durumlardan habersiz olabileceği ya da bildiklerini saklama eğilimi gösterebileceği de unutulmamalıdır.

Hjelmeland, Dieserud, Dyregrov, Knizek ve Leenaars'a (2012) göre, Canter'ın bahsettiği görüşme yapılan katılımcılarla ilgili bu sınırlılıkları ölen kişi ile farklı ilişkileri olan yeterli sayıda katılımcının sistematik bir analizi yoluyla ölen kişinin hayatını güvenilir ve geçerli bir şekilde anlayabiliriz.

Saxena ve Saini (2017) psikolojik otopsinin standart bir uygulama yönteminin olmamasının ceza adalet sistemi içerisinde kabul edilebilirlik konusunda bir engel teşkil ettiğini belirtir. Aynı zamanda davranış biliminin bir parçası olan psikolojik otopsinin, bazı olgularda gerçek ölüm nedenini ortaya çıkararak, akraba ve yakınların üzerinde uzun bir travmatik etkisi olabileceğini vurgularlar. Bu nedenle rastgele araştırma prosedürlerinin kullanması yerine kurumsallaşmış bir metodolojiyi yakalamak gerektiğini belirtirler.

Aynı şekilde Canter de güvenilirliği veya geçerliliği iyi olmayan bir teknik kullanıldığında, mahkemeler bulguların delil olarak kullanılmasına izin verilmesi konusunda temkinli davranırlar. Kuşkusuz, psikolojik otopsi yönteminin değeri mümkün olduğunca çok ve çeşitli doğrudan bilgi kaynaklarından yararlanarak artırılabilir. Alternatif hipotezlerin test edildiği açıkça bilimsel bir duruş, bu kurumların, araştırmanın sonucuna önyargılı etkilerini azaltmaya yardımcı olacaktır. Canter (2000) bu bilimsel duruş için şu ilkeleri sıralar:

- Şüpheli ölümü açıklamak için mümkün olan alternatif açıklamaların açıkça ifade edilmesi.
- Bu açıklamaların her birini desteklemek veya reddetmek için gerekli olan delillere ilişkin açık bulgular.
- Mevcut kanıtların ve bunun gerekli olabilecek kanıtlarla nasıl ilişkili olduğunun tam olarak açıklanması.
- Mevcut kanıtların ve doğruluğunu ve geçerliliğini test etmek için gerçekleştirilen süreçlerin değerlendirilmesi.
- Sunulan açıklamaların her biri hakkında sonuçlara varmak için kanıtların nasıl kullanıldığına dair net bir açıklama.

Ancak böyle kapsamlı bir rapor üretmek çok zor ve zaman alıcıdır. Bir ceza soruşturması ve hukuki süreç baskılarında, görevi istediği kadar profesyonel bir standartta gerçekleştirmek için gerekli tüm kaynaklar olmayabilir. Bu gibi durumlarda psikoloğun faaliyetlerindeki zayıflıkları açıkça belirtmesi gerekir veya profesyonel davranarak görevi üstlenmeyi reddetmelidir (Canter, 2000).

Psikolojik otopsideki önemli noktalardan biri de ölen kişinin psikolojik bir rahatsızlık geçmişinin olup olmadığının tespiti ve varsa bunun intihar üzerindeki etkisinin ortaya konmasıdır. Psikolojik otopside psikiyatrik tanımlar, DSM ve ICD ölçütleri doğrultusunda konulmaktadır (Şahin ve Ceylan, 2017). Katılımcılarla yapılan görüşmelerde Yapılandırılmış Klinik Görüşme (SCID) tekniği başta olmak üzere farklı ölçme araçları kullanılarak bilgi edinilmeye çalışılır. Ancak bu araçlar yaşayan kişinin kendisinden psikolojik durumuyla ilgili bilgi almak amaçlı oluşturulmuştur. Dolayısıyla ölen kişinin yakınından bilgi almak için güvenilir olmayabilir. Bu noktada bu ölçme araçlarının revize edilmesi ve geçerliliğinin değerlendirilmesi gerekmektedir (Conner ve ark., 2011). Geçerliliği ve güvenilirliği yüksek

olan araçlar kullanılmalıdır. Hjelmeland ve arkadaşları da (2012) ölen kişilerle ilgili konulan psikiyatrik tanılarda güvenilirliğin düşük olabileceğine vurgu yapmaktadırlar. Başka birisiyle görüşerek birine güvenilir bir zihinsel bozukluk tanısı koymak imkansızdır. Bu nedenle psikolojik otopsi çalışmaları, intihar nedeniyle ölen çoğu insanın akıl hastası olduğu iddiası için bir kanıt temeli olarak hizmet edemez.

Ayrıca yeterli sayıda görüşme yapmamak ve görüşmelerden elde edilen verilerin tutarlılığını değerlendirebilecek kadar bilgi veya belgeye ulaşamamak da doğru sonuca varmakta bir sınırlılıktır (Kale, Demirbaş ve Hancı, 2023:2346).

3.4. Türkiye’de Psikolojik Otopsi Çalışmaları

Türkiye’deki ilk psikolojik otopsi araştırması Dilsiz (1994) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 1991-1992 yılları arasında gerçekleşen 7 intihar olgusu psikolojik otopsi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmada 7 olgunun sadece 3’ünde intihar eden kişilerin yakınlarıyla görüşülebilmektedir. Diğer bir çalışma 2000-2001 yılları arasında Adıyaman’daki 16 intihar olgusu ile yapılmıştır (Sayıl, Canat ve Tuğcu, 2003). Bu çalışmada da 16 olgunun 11’nin ailesiyle yarı yapılandırılmış tekniği kullanılarak görüşülmüştür. Çalışmanın önemli katkılarından biri 20 yaş altı gerçekleşen 4 intihar olgusunun, önlenebilir özellikleri nedeniyle paylaşılması ve intihar sinyallerini doğru okuyabilmenin ve bilgi sahibi olmanın öneminin vurgulanmasıdır.

Diğer bir önemli çalışma Altındağ ve arkadaşlarının (2005) Batman ilinde 2000 yılında gerçekleşen 31 intihar olgusunun incelendiği araştırmadır (Altındağ ve ark., 2005). Bu çalışmada 26 olgunun yakınlarına ulaşılmış, sağlık ve savcılık kayıtları araştırmacılar tarafından incelenmiş, ölen kişilerin yakıları ve aile bireyleriyle görüşmeler sağlanmıştır. Bu görüşmelerde DSM ölçütleri kullanılarak hazırlanan yapılandırılmış formlar kullanılmıştır.

Taktak, Üzün ve Balcıoğlu (2012) 2002 yılı Nisan ve Ağustos aylarında Adli Tıp Morg İhtisas Dairesi’ne ardışık olarak gönderilen ve intihar ettiği bildirilen 130 olgunun psikolojik otopsi yöntemiyle incelemesini yapmıştır. Benzer nitelikte başka bir çalışma ise Kasım 2010 – Kasım 2011 tarihleri arasında Adli Tıp Kurumu Morg İhtisas Dairesi’ne intihar şüphesi ile getirilen ve otopsi incelemesi sonucunda intihar olduğu tespit edilen olguların incelendiği Karataş, Şahin ve Sevinç’in (2016) çalışmasıdır. Bu çalışmada yarı yapılandırılmış formlar adli tıp uzman hekimi kontrolünde psikiyatri hekimi iş birliğiyle uygulanmıştır. Dolayısıyla daha sistematik bir çalışma olduğu ifade edilebilir. Tüm bu çalışmaların ortak özellikleri çoklu vaka incelemesi yapmaları ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniğini kullanmalarıdır.

Ayrıca literatürü incelediğimizde tek olgu sunumu üzerine yapılan çalışmalara da rastlanmaktadır. Özdemir ve arkadaşlarının (2007) çalışmasında elleri ve ayakları ipe bağlı bir şekilde suda boğulmuş olarak bulunan 69 yaşındaki bir erkek olgu incelenmiştir. Psikolojik otopsi çalışması sonucunda ölen kişinin eşini kaybetmesi sebebiyle derin bir yas sürecine girdiği, depresif duygudurumu sergilediği ve süreç sonunda intihar ettiği tespit edilmiştir. Tek olgu sunumu üzerine yapılan farklı bir çalışma da kimyasal madde (siyanür) içerek intihar ettiği anlaşılan 24 yaşındaki bir gencin ölümüdür (Kömür ve

ark., 2015). Gencin yakınlarıyla yapılan görüşmeler ve otopsisinden alınan veriler birleştirilerek kişiyi intihara sürükleyen sebepler ortaya konmuştur.

4. Tartışma

Psikolojik otopsi ile ilgili alanyazınını incelediğimizde öncelikli olarak intihar olgularında kullanıldığını, intihara ilişkin risk faktörlerinin belirlenmesine ve önleyici tedbirlerin alınmasına yönelik önemli katkılarının olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, bir ölüm olgusunun intihar olup olmadığının belirlenmesinde de psikolojik otopsinin önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Özellikle son dönemde önemli başlık haline gelen kadın cinayetlerinde, intihar süsü verilerek cinayetlerin gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Bu süreçte önce intihar olarak kayıt altına alınan ölümlerin, yapılan inceleme sonrası cinayet olduğu tespit edilmektedir. "Türkiye'de Kadın Cinayetleri" başlığı altında paylaştığımız verilere bakarsak son 4 yılda toplam 748 kadının ölümü şüpheli olarak kayıtlara geçmiştir. Bu olgular henüz cinayet dosyası olarak ele alınmasa da doğal yollardan ya da intihar sonucu ölümün gerçekleştiğine dair kanıtlar da yetersizdir. Dolayısıyla bu nitelikteki dosyalarda, psikolojik otopsi yöntemi kullanılarak ölen kişinin ruhsal incelemesinin yapılması, kişinin ölümüne dair belirsiz kalan noktaları doldurmaya yardımcı olacaktır. Çünkü psikolojik otopsi sırasında ölen kişinin intihara yatkınlığının değerlendirilmesi bile adli tahkikat sürecine önemli bir katkıda bulunacaktır. Bununla birlikte psikologlar ya da psikiyatristler tarafından ölen kişinin yakınlarıyla yapılan görüşmelerin de soruşturmaya farklı bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun paylaştığı diğer verilere göre son 4 yılda 199 olguda kadının ölümüne sebep olan fail hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamış ve bu olgular faili meçhul olarak kalmıştır. Hiç şüphesiz ki özellikle bu olgularda soruşturma sürecine dahil edilecek psikolojik otopsi yönteminin faile dair bilgi toplamada yararı olacaktır. Bununla birlikte son 4 yılda toplam 763 olguda kadınların neden öldürüldüğü belirlenememiştir. Aynı şekilde bu olgularda da psikolojik otopsinin kullanılması önemli katkılar sağlayacaktır. En başta intihar olgularında olduğu gibi psikolojik otopsi ile derin bir araştırma yapılarak cinayet motifinin belirlenmesinin failin tespiti ve önleyici tedbirler açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Adli soruşturma sürecinde ölüme dair bilgilerin elde edilmesi için kapsamlı bir araştırma yapılmaktadır ancak bu sürece ruh sağlığı çalışanları da dahil edilerek psikolojik otopsi yönteminin kullanılmasının, belirsizlikleri yoğun olan olguları farklı bir bakış açısı ile destekleyeceği düşünülmektedir.

Psikolojik otopsi uygulayıcıları profesyonel ruh sağlığı çalışanlarından oluşmalıdır. Bu konuda eğitim almış adli psikologlar, klinik psikologlar ya da psikiyatristler psikolojik otopsi çalışmasını etkin ve güvenilir bir şekilde yürüteceklerdir. Psikolojik otopsi yapacak görüşmeciler, deneyimli kişiler tarafından süpervizyon almaları da önemlidir. Hali hazırda psikolojik otopsinin adli soruşturma sürecinden ayrılan en önemli noktası da burasıdır. Psikolojik otopsi sürecinde ailelerle bir araya gelen görüşmeci daha ziyade onları ve ölen kişiyi anlamaya yönelik bir çalışma gerçekleştirir. Bunun için rahat ve güvenli bir ortam oluşturur. Bu noktada Türkiye'de psikolojik otopsi uygulamalarına çok sık rastlanmamasının sebebi olarak alanda çalışan ruh sağlığı profesyonellerinin sayılarının yetersiz olması ve psikolojik otopsi konusundaki bilgi eksikliği gösterilebilir. Bu konuda yapılan önemli bir çalışma bulunmaktadır. Adli alanda çalışan ve hakimler, savcılar, psikologlar, psikiyatristler, adli tıp

hekimleri, avukatlar ve polislerden oluşan toplam 211 katılımcıya, psikolojik otopsi hakkındaki hakkındaki bilgilerini anlamak üzere 7 soruluk bir anket uygulaması yapılmıştır (Kale, Hancı ve Demirbaş, 2019). Anket sonucunda katılımcıların %63,5'inin psikolojik otopsi kavramını daha önce hiç duymadıkları, sadece %23,22'sinin psikolojik otopsiyi doğru olarak tanımladığı görülmüştür. Bu bağlamda, psikolojik otopsi uygulanması kararını verecek ya da uygulayacak profesyonellerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olmamalarının, yöntemin etkin bir şekilde kullanılmasının önüne geçtiği düşünülmektedir. Buradaki olumsuz etkiyi ortadan kaldırmak için alandaki çalışanların bu konuda bilgilendirilmelerinin değerli olduğu düşünülmektedir.

Türkiye özelinde alanyazınını incelediğimizde diğer bir sorun alanının intihar eden kişilerin ailelerinin bu konu hakkında görüşmek istememesi olduğunu görüyoruz. Bunun nedeninin kültürel olarak toplumumuzda intiharın hoş karşılanmaması olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun dayandığı temel noktalardan biri, intiharın toplumumuzda güçsüzlük olarak algılanmasıdır. Şen'in (2008) yaptığı araştırmada katılımcılar, intiharın bireysel nitelikli sebepleri olarak bireyin acizliği, çaresizliği, baş edememesi, zayıflığı olduğunu söylemişlerdir. İkinci olarak toplumumuzun geneline hakim olan İslam dini anlayışına göre intihar net bir Allah'a baş kaldırı şeklidir ve kesin olarak yasaklanmıştır. Dolayısıyla intihar eden kişilerin aileleri aynı travmayı tekrar tekrar yaşamamak için psikolojik otopsi sürecine katılmayı reddetse de, asıl olarak toplumsal olarak üstlerinde yük hissettikleri ve ayıp, günah olarak algılanan bu konuda konuşmak istememektedirler. Psikolojik otopsinin yaygınlaştırılması, bu konuların da normalleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

5. Sonuç

Sonuç olarak Türkiye'de yürütülen adli tahkikat süreçlerine gerekli noktalarda psikolojik otopsinin dahil edilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Özellikle kadın cinayetleri olgularında psikolojik otopsi yönteminin kullanılmasının son dönemde fazlaca tartışılan "balkondan düşerek/itilerek ölme" olguları açısından da aydınlatıcı olacağı ve bu konuda toplumda oluşan hassasiyetin giderilmesi açısından destekleyici olacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca hem kadın cinayetleri olgularında hem de intihar olgularında yaygın olarak kullanılması bu konularla ilgili yapılacak önleyici çalışmalara da önemli bir katkı sağlayacaktır.

Psikolojik otopsi uygulayıcılarının, alanda eğitim almış ve tecrübesi olan personelden oluşmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, alanda çalışan profesyonellere yönelik orta vadede eğitim programları oluşturularak, bu konuda bilgisi ve yeterliliği olan personel yetiştirmek karşımıza bir zorunluluk olarak çıkmaktadır.

Son olarak, psikolojik otopsi yönteminin intihar, şüpheli kadın ölümleri ve kadın cinayetlerinin günümüzdeki ele alınış biçimine ve sonuçlandırılmasına yeni ve etkili bir soluk getireceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ak, M., Özmenler, K. N. ve Özşahin, A. (2009). Psikolojik Otopsi ve Türkiye'deki Uygulamaları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 332-335
- Altındağ, A., Özkan, M. Ve Oto, R. (2005). Suicide in Batman, Southeastern Turkey. *Suicide Life Threat Behav*, 35: 478-482.
- Brent, D.A. (1989). The Psychological Autopsy: Methodological Considerations For The Study of Adolescent Suicide. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 19(1).
- Canter, D. V. (2000). Psychological autopsies. *Encyclopedia of Forensic Sciences*. Elsevier, London, UK.
- Caulkins, C.G. (2019). The Psychological Autopsy: What, Who, and Why. *The Forensic Mental Health Practitioner*, 2(1).
- Chachamovich, E., Haggarty, J., Cargo, M., Hicks, J., Kirmayer, L. J., & Turecki, G. (2013). A Psychological Autopsy Study of Suicide Among Inuit In Nunavut: Methodological And Ethical Considerations, Feasibility And Acceptability. *International journal of circumpolar health*, 72(1), 20078.
- Conner, K.R., Beautrais, A.L., Brent, D.A., Conwell, Y., Phillips, M.R. & Schneider, B. (2011). Suicide and Life-Threatening Behavior 41(6), 594-613
- Çetinkaya Büyükbodur, A. (2019). İntihar girişimleri ve Retrospektif Sosyal İnceleme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1, 28-46.
- Dilsiz, A. (1994). Bir ruhsal otopsi denemesi. *Kriz Dergisi*, 2 (1), 218-222.
- Hjemeland, H., Diesrud, G., Dyregrov, K., Kinizek, B. L., & Leenaars, A. A. (2012). Psychological Autopsy Studies As Diagnostic Tools: Are They Methodologically Flawed? *Death Studies*, 36(7), 605-626.
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. "Veriler". Erişim 29 Nisan 2023. <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/>
- Kale, G. Ş. , Hancı, İ. H. & Demirbaş, H. (2023). Psikolojik Otopsi.Adli Bilimler ve Kriminalistik Ansiklopedisi Cilt 5:Adli Sosyal Bilimler (Ed: O, Vural, İ.H. Hancı). Ankara: Adalet Yayınevi. 2333-2350.
- Kale, G. Ş. , Hancı, İ. H. & Demirbaş, H. (2019). PSİKOLOJİK OTOPSİ: ADLİ ALANDA ÇALIŞANLAR BU KAVRAMI BİLİYORLAR MI?. *Kriz Dergisi*, 27 (3), 114-130. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kriz/issue/50892/594217>
- Karataş, K.K., Şahin, M. F. ve Sevinç, S. (2016). Tamamlanmış İntiharlarda Psikolojik Otopsi Yöntemi ile İntihar Belirleyici Faktörlerinin Araştırılması. *Adli Tıp Dergisi*, 30(2), 128-134.
- Kömür, İ., Özdemirel, R.Ö., Özver, İ., Özbay, M., Şahin, E. ve Gürler, A.S. (2015). Psikolojik Otopsi; İntihara Sürükleyen Sebebin Otopside Tespit Edildiği Bir Olgu Sunumu. *Adli Tıp Dergisi*, 29(1), 61-66.

Özdemir, Ç., Tuğcu, H., Asil, H. ve Yorulmaz, C. (2007). Suda Boğulma Yöntemi ile İntihar: Olgu Sunumu. Adli Tıp Bülteni, 12(3): 130-135.

Portzky, G., Audenaert, K., Van Heeringen, K. (2008). Psychosocial And Psychiatric Factors Associated With Adolescent Suicide: A Case–Control Psychological Autopsy Study. Journal Of Adolescence, 32(4), 849-862.

Saxena, G., Saini, V. (2017). Psychological Autopsy: A Way to Revealing the Enigma of Equivocal Death. International Journal of Forensic Sciences 2(2), 000123.

Sayıl, I., Canat, S. Ve Tuğcu, H. (2003). On Altı İntihar Olgusunun Psikolojik Otopsi Yöntemi ile Değerlendirilmesi. Kriz Dergisi, 11(2), 1-6.

Şahin, D. Ve Ceylan, H. (2017). İntihar Araştırmaları ve Psikolojik Otopsi. Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi, 56 (Kasım 2017), 51-54

Şen, N. (2008). Toplumsal Anlam Dünyası ve İntiharın Toplumsal Algısı: Bursa Örneği. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Taktak, Ş., Üzün, İ. ve Balcioğlu, İ. (2012). İstanbul'da Tamamlanmış İntihar Olgularının Psikolojik Otopsi. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 13(2), 117-124.

Werlang, B.S., Botega, N.J. (2003). A Semistructured Interview For Psychological Autopsy In Suicide Cases. Rev Bras Psiquiatr, 25(4), 212-9